

Megtalált szerep

Fölfedezést sürget, fölfedezést ígér a nagyváradi színház: hatvanöt éves port egy olyan szerző olyan művéről igyekezni leírni, amelyet a hatkötetes akadémiái irodalomtörténet sem említ, és akiről csak félmondatos utalásokban van szó. A lexikonok (mai kézikönyveink) valamivel nagylelkűbbek Nagy Endre irányában — persze, nem tudják, nem is próbálják visszavarázsolni a tovatűnt időt, amikor a *Nyugat*-beli barátok, Kosztolányi, Móricz Zsigmond, Schöpflin, Karinthy Frigyes méltatták — Nagy Endre *kabaréját*. Mert hát nyilván erre kell érteni a frappáns Kosztolányi-féle jellemzést: „Egy kor élő szava ő. Akkor, amikor még csak olvastunk őbenne, őaltala élveztük az emberi szó, a *vox humana* varázsát. A rádió fölfedezése előtt ő volt a mi rádióink.” Ha így nézzük, legalább két emberöltővel ezelőtti korról van szó. Hiszen már a televíziótól is sokszor szenvedtünk...

Másfelől viszont, napjainkban világszerte divatja van a századforduló, a századestó irodalmának. A kismestereknek is. S valóban, miért csak operettben élvezhetné a nagyjelmű közönség a „boldog békeidőköt”? Miért ne nevéssünk föl szabadulást, áthallásokat elkerülve, egy gyáva, csak feleséggel szemben zarnoki kishivatalnok, akiből egy váratlan — bohózatokban megszokott — helyzet harsányan hozza ki jellemének fő

vonásait? Nagy Endre biztosan jól ismerte kortársait, és jól ismerte a színműírás mesterességét; legalábbis *A minisztereinek* erre enged következtetni. Miért csak Branislav Nusić szerb polgárain pukkadozunk, miért ne Nagy Endre figuráin is? Benke Dánielen és házanépén, régi és új környezetben? Különösen, ha az Adyval egyidős és ugyancsak Nagyváradon újságíróskodó szerző darabja beilleszthető egy rokonszenves színházi vállalkozásba: a helyi hagyományok ébresztésébe, a „váradi ciklusba”.

Szabó József ezért a kezdeményezéséért illesse köszönetet. Túlzás volna azt állítanunk, hogy gyöngyszemre akadt a poros könyvtárpolcon, játszható, hasznos repertoárkiegészítőre azonban mindenképpen. Amire bejön a közönség, és nem is bánja meg választását. Más kérdés aztán, vajon lehet-e hasonló művet mai módon színpadra állítani, a távolságtartás, a rálátás milyen lehetőségei kínálkoznak a modern színházban. (A zombori és szabadkai szerb társulatoktól láthattam a közel-múltban érdekes — többé vagy kevésbé megvalósított — ilyen kísérletet.) „Komédia” áll műfaji megjelölésként *A minisztereinek* cím alatt; a játéklevelelén feltűnik, hogy a rendező nem hisz eléggé vagy tán túlságosan is hisz a szerepnek, nem veszi elég komolyan, azaz túlon tül komolyan fogja fel ezt a komédiát — s a végén még társadalmi

drama kerekedik belőle a színpadon. Az előadás hangneme — és egyben sikerét — a főszereplő Hajdu Géza döntötte el: bátran komédiázott, vérbeli komikusként mindent megengedett magának a játékban, mert véglegesen nevésséges lenni. Nagyobb dicséretet nemigen írhatnánk le alakításáról, mint hogy Benke Dánielt azzal a külsővel, hanggal, gesztusokkal jegyezzük meg magunknak, melyekkel Hajdu Géza ruházta fel őt. Néhány évvel ezelőtt, pontosabban, indulásakor fel kellett figyelünk már rá, aztán — ki tudja, miért? — eltűnt a tisztességgel megoldott epizódsszerepekben. Hisszük, mulatságos azonosulása Benke Dániel kistisztviselővel, majd a parvenű nagypolgárral nem egyszeri fellobbanás, hanem egy gazdag színészi (komikus?) pálya útjelzője.

Nagy tapasztalatú színésztársak segítettek Hajdu Géza képességei megmutatásában. Miske László például; Venczel, Benke Dániel hivatali főnökének a látogatása a feldúlt kispolgári otthonban, a függősségi viszony hirtelen megváltozásának eljátszása a pamlagon (Hajdu-Benke hintázató ugrálása, Miske-Venczel odaadó túrése) emlékezetes színházi pillanat volt. Nem kevésbé tartalmasan-vígjátékian kettőt produkált Hajdu Géza Lavotta Károlyival; régen láttuk ilyen arányzárakkal eljátszani szerepét, s ilyen hatással, mint ahogy az (egyébeként közismert) Inast színre hozta a nagyváradi együttes egyik legnépszerűbb színtestje. Szereposztási telitalálat és kitűnő színészet eredménye mindkét színpadi kettős.

Csiky Ibolya Benkéné, a

Csiky Ibolya és Hajdu Géza A minisztereinekben (Weiss István felvétele)

nagybetűs Nő szerepében — eleve adott volt. Kétségtelen, hogy — a dr. Vas Jenőt játszó Técsy Sándor mellett — neki volt a legnehezebb elkerülni a középfajúság veszélyeit, és harmonikusan beilleszkedni a komédiába. Sajnos, nem is sikerült; ismét teljes illúziót keltett szépségével, játékosságával azonban akkor sem mutatott, amikor erre a szöveg lehetőséget adott (a harmadik felvonás végén, a férj meglekésztetésében). Técsy Sándor elhitte — föltehetőleg a rendezővel együtt — dr. Vas csehovi mélységeit, holott ez a darabbeli figura (illetve a szerző) csak kockátál a Csehov-hősökkel, és megmarad félúton drámai hős és vígjáték-szereplő között. Té-

csynek voltak hiteles pillanatai, ám az ő beállításai, a szerep, a töprengések komolyan vétele nem-kívánatosan tette „súlyossá” az előadást.

Szabó Lajos háziura könyvedén, pontosan hozott színpadi figura; hiányzott azonban ezúttal az a plusz, amelyet egy Szabó Lajos tehetségű színésztlől mindig elvárunk. Varga Vilmos, Kalmár, a bankár szerepében helyén volt. Gábor József hasonlóképpen, a minisztereinek rövid, de fontos, az egész kalamajkát elindító jelenésében. Kiss-Török Ildikó Linkája megfelelt. Ami viszont feltűnt: Gábor Katalin kabinetalakítása a grófné, a minisztereinek felesége és Benkéné epizódjában. Márton Erzsébet, bár kezdetben túlját-

szotta a morcos cselédlányt, úde jelenségnek mutatkozik a nagyváradi színpadon.

Futball-nyelven szólva, a szezon eleji játékból nem kell messzemenő következtetéseket levonni. Ezt általában akkor mondják, amikor nem megy a csapatnak. A nagyváradi Nagy Endre-bemutató azonban, noha az évadnak eléggé az elején került rá sor, nem csupán szilveszteri hangulatában tűnik év végi produkciónak. *A Hármán a padon* után (főképpen Szabó Lajos alakítására gondolunk) *A minisztereinek* újra egy jó, legalábbis jobb nagyváradi évad reményét kelti a Szabó Józseféknak szívesen szurkoló kritikuskban.

KANTOR LAJOS

In memoriam ADY

„Negyedszázada keresem az igazi Adyt, a nekem igazi Adyt. Néha úgy tűnik, meglelem Ot magamnak. Megtaláltam a soha-nem-hallott Adyt, a mindenki előtt rejtve maradt Adyt; a Minden-Titkok TITKÁT. Nem pöz ez, hanem szenvedély, már-már dühödtt szenvedély: szeretném meglesni az EN ADYMAT. Ebből a forró vágyból születtek meg Ady-vers-rejtelmek kutató zenéim. Nem megzenésítések ezek a művek, sokkal inkább lekottázott Ady-muzsikák *Ady-symphonikák*. [...] Ady-zenémel szeretném másokkal is meghallatni: a »csöndet« és »larmát«, a kettőt együtt és mindazt, ami e kettőben benne foglaltatik, a »valami dobban«, a »zengett a fény«-t, a »napugarak zúgását«, a »cseng az élet«-et.”

Igy vall Terényi Ede Ady-versekhez kapcsolódó munkáiról. Szenvédélyes keresésének első állomása az a három dal, mely *In memoriam Ady* címmel látott napvilágot hét esztendővel ezelőtt. A kivülről előtől jó félévtizedes csend következik. A műhelyben azonban tovább izzott a parázs: régi ötletek érlelődtek, újjak születtek, terebélyesedtek s a költő születésének százados évfordulóján három új sorozattal, a parajdi iskolások ösztönző kérésére pedig hat kánonnal** lépett a nyilvánosság elé. Az induláshoz híven, a további ciklusokban is harmasával válogatott a költemények világában s majdnem mindenik Ady-kötetben talált egy vagy több rokon szemléletű, zenévé érlelődő, vagy ahogyan maga írja — lekottázható verset. Igen ritkán esett a választása olyanra, amelyet előtte már megzenésítettek. Legszívesebben mégis a *Vér és*

arany, Szeretném, ha szeretnénék s *Az utolsó hajók* költeményeinél időzött.

E művekben — részben a hagyományos dal, részben pedig az általánosabb körű zene megjelölést alkalmazva — a szerző a maga egyéni útját járja, századunk utóbbi évtizedeinek sajátosan modern vonásaiból s a magyar zenei művelődés korábbi szépségeiből is merítve. Ez utóbbiak úgy vannak jelen, hogy a kifejezés másáigából nemcsak semmit sem veszít, hanem szélesebb távlatot nyit. A népzeneben gyökerező fordulatok (*Cseng az élet harangszóval, Adjon Isten békét, kedvet*) mellett vannak pillanatok, amelyek a Korál zsolzár drámaiságának képzetárasítására serkentenek (*Inségemből hozzád jóházkodom, Milyen jó volna jónak lenni... Buzgóságban sohsem lohadni*). Mások a finom, sokat sejtető ornamentika vezet távolabbi asszociációkra (*Éltem a Pustán... Evoe, a rózsálgetben; Virított nyomban ezer rózsá*). Ugyanílyen funkcióval villan át a hallgatásban a betyárballadák konok keményesége, komorsága (*Eladom, amit a Halál ad, / Ki ad többet érte?*). A fenti példák Terényi nyelvezetének csak egyik oldalát mutatják, nevezetesen: kapcsolatot a legjobb értelemben vett zenei múlttal. Másikat a szenvédélyes keresés folyamatában kialakított csiszolt egyéni vonások jelentik. Ilyen mindenekelőtt e művekben, a versek világában, „lekottázásában”, a recitatívónak árnyalatokban bővelkedő alkalmazása akár egyetlen tengelyhang ismétlésével, álló melódiává tömörülő elbeszélő típus (*Milyen csónka ma a Hold... Ravatara rakom / Halk szobában szépen*), akár a szenvédély magas hófokáig feltűró vagy alázuhanó megoldások (*Fut velem egy rossz székér; En árva magamnak... nem lesz siratója*). Ezekben egy-egy kiugró hang, vagy egészen egyszerű díszítő elem is súlyos tartalomhordozó szerepet tölthet be. Találunk arra is példát, hogy elveti a hagyományos időmértéket (*Titkos mámor itallal telve... Végáron eladnám egy hiú bolondnak*).

Hely hiányában egyetlen elemet vázoltam, de ugyanígy szólani lehetne például a beszédes uniszónó kifejező erejéről, a motorikus elemek eksztázisig fokozódó lendületéről, a zongorakíséret változatosságáról — s benne a harmónia színeiről, a ballada-fantázia felé tájékozódó műfaji sajátosságáról.

Milyen Ady-kép bontakozik ki e művek nyomán? Váltaképpen részletes elemzéssel illene válaszolnom a kérdésre, de meg kell elégednem néhány utalással. Bizonyos érte-

lemben minden zeneszerző válogat s a számára fontos vonásokat keresi irodalmi példaképében. Terényi Ede is így jár el. Saját Adyt keres, saját Ady-képet nyújt, úgy, amint fennebb idézett vallomásában szavakkal körvonalazta és muzsikájával elmélyítette. A „kis élet” és „nagy álmok” két véglete közé a költő nagyon gazdagon árnyalt képe illeszkedik be. E művek sok vonását emelik ki a békére, boldogságra, szabadságra és még sok mindenre vágyó, önmagával s az étellel egyetemes igazságokért viaskodó embernek, közéleti férfinak. Terényi a versek alapján megrajzolható Ady-képből a mai vonásokat állítja előtérbe. Akik hallottuk e műveket,**** egyéninek, de hitelesnek éreztük s éreztük e portré. Elfogadjuk, magunké- nek valljuk, hiszen új változáttal lettünk gazdagabbak. Ezek után talán furcsán hat, de azt kívánnám, hogy Terényi Adyt kereső szenvédélye újabb és újabb hullámokban jelentkezzen, mert így tovább Ady-muzsikával lephetne meg — évfordulótól függetlenül is.

**** Terényi Lenke iskolai kórusa a kánonok egy csokrárt, Bereczki Teréz a negyedik ciklust, Alexandru Fárca s a másik hármat tolmácsolta odaadással, őszinte átéléssel, — a zenszerző elmélyült zongorakíséretével, a kolozsvárnapi Ady-ünnepségek keretében.

BENKŐ ANDRÁS

SALONUL DE UMOR TÎRGU-MUREȘ 1977 MAROSVÁSÁRHELYI HUMORSZALON

Történt valami a karikatúrával. Valami, amire érdemes odafigyelni. Humortárlat nyílt Suceaván, Vaslui-ban Bukarestben, Petrosényben és a legutóbb Marosvásárhelyen. Sokasodnak a kiállítók, új nevek tűnnek fel (Elekes Gyula, Timotei Nádásan, Bálint Róbert Pál, Vincze László, Nagy Árpád, Damaschin Dorin stb.), és sokan tartanak igényt a karikatúristák munkáira.

A sajtó legelőbbször felfigyel a munkákra, de a „humorszalono- kból” csak izelítőt közölnek. Állandó humorrovata csak az *Új Élet*nek van (de az is inkább ollózott humor közöl), az *Uzica* vicclapon kívül más lap szökevényként közöl karikatúrákat. Pedig van humoroldala a *Flacără*-nak (Racul), volt a *Falvak Dolgozó Népe*-nek, a *Brassói Lapok*-nak, az *Utunk*-nak, a *Művelődés*-nek, a *Jóbarát*-nak. Bár nincs humorrovata, az *Ifjúmunkás* humortárlatot szervez (Bukarestben, Sepsiszentgyörgyön és most Csíkszeredában), söt karikatúrapiályázatot hirdetett meg. Mert

nem lényegtelen a humor hatása. Grafikailag a körvonala épülő sajtókarikatúra egy egész szövegtengert tesz színesebbé, a szöveg merevségét lazítja, és nem utolsó sorban: szórakoztat.

Bár a marosvásárhelyi „Humorszalón” kiállítói főleg kiállításkarikatúrát állítottak ki, melyekre a műfaji, fokozati és technikai sokrétűség a jellemző. A vizuális humor összes fokozatai (humor, irónia, gúny, szatíra, abszurd stb.), formái (jellemkarikatúra, helyzetkarikatúra, lehetetlen tárgyak humora, anti-design, üvegtárgy, kerámia stb.) mind-mind megtalálhatók. Az ilyen komolyan vett humoron néha már nem is lehet hangosan nevetni.

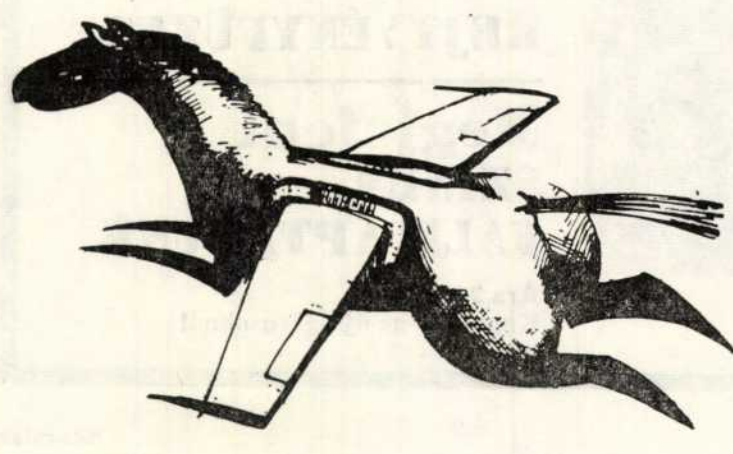
A marosvásárhelyi Apolló Galériában harminchárom kiállító kilencvennégy munkával szerepel. Ez az első „Humorszalón” sikerét is jelenti. Hiszen a bukaresti Országos Ifjúmunkás Humorszalónnak első alkalommal tizenkét, második évben csak huszonnyolc kiállítója volt, pedig a karikatúristák zöme bukaresti. A mostani „Humorszalont” az Apol-

ló Ifjúmunkás Alkotókör szervezi, a megyei KISZ-bizottság és a Képzőművészeti Szövetség helyi fiókjá anyagi, illetve erkölcsi támogatásával.

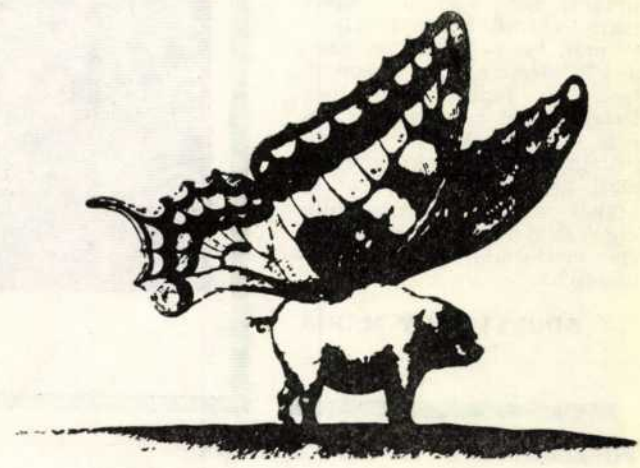
A kiállító karikatúráművészek főleg fiatalok (Koncz István, Mircea Mitcă, Pavel Botezat, stb.), de van több „öröklifjú” meghívott is, mint például Octavian Bour, Vasile Craița Mindră, G. D. Constantinescu, Constantin Marinescu, Rudi Schmückle, Mihai Pinzaru és mások. Meglehető módon a kiállítás gerincét magás a fiatalok munkái alkotják (Bálint Róbert Pál, Szórtsei Gábor, Dorin Damaschin, Nagy Árpád, Mariana Șerban, Timotei Nádásan, Mihai Boaca, Ion Brad, Mircea Bitca). Történik valami a karikatúrával. Sokféle stílus, annyi, ahány kiállító van, csupa egyéniségekből álló új hullámot sejtet, magas grafikai szintet. Grafikai kiállításon érzi magát a néző, annyiféle grafikai, rajzi megoldás létezik (vonal, folt, fény-árnyék, fekete-fehér és színes, tus, szén, tempera, ceruza). Az olcsó megoldásoktól, a lejárattott témáktól eltávolodva a kiállítók komoly képzőművészeti előképzettségről tesznek bizonyosságot. Az esztétikai és nevelő szándékú beállítottság mellett azonban meg kell maradjon a nevetés is. Mert vajon meddig is komolyodhat a karikatúra?

Történik valami a karikatúrával, valami, amire érdemes odafigyelni, ha van humorérzékünk.

MOLNÁR S. DÉNES

Botezat Pavel rajza

Vincze László rajza